

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KONFLIKTOLOGIK KOMPETENTSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Azimov Bobirjon Erkinjon o'g'li

FarDU, 2-bosqich magistranti

Dunyoda globallashuv jarayonlari shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrda barcha jabhalarda bo'lgani kabi yoshlar muammolarini tadqiq qilish, ular bilan ishlash sohasida ham yangicha qarashlar, munosabatlar tizimini ishlab chiqish hamda ilg'or texnologiyalaridan foydalanish dolzarb masalaga aylanmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarni pedagogik faoliyatga tayorlashda jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash, ularning salomatligini mustahkamlash, yoshlarni ijtimoiy-siyosiy jarayonlardan xabardor qilishni takomillashtirish va targ'ibot sohalarida tadqiqotlar olib borilmoqda. Mazkur tadqiqot natijalari har bir bo'lajak o'qituvchilarni konfliktologik kompetensiyalarini rivojlantirish, ziddiyatlarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish, ko'nikmalari rivojlanganligi bilan bog'liq.

Pedagogik faoliyat turli yosh toifalariga mansub va turli g'oyalar, qarashlar, hayotiy tajribaga ega bo'lgan ko'p sonli odamlarning o'zaro ta'siri bilan tavsiflanadi, bu muqarrar ravishda ziddiyatli vaziyatlarni keltirib chiqaradi, ularni hal qilish uchun o'qituvchi konflikt madaniyatiga ega bo'lishi kerak.

Konfliktologik madaniyat kasbiy o'zaro ta'sir jarayonlarini (muloqot, o'zaro faoliyat, munosabatlar) tartibga solish, kasbiy muhitning ziddiyatli parametrlarini o'zgartirishdan iborat. Konfliktologik madaniyat axborot, kommunikativ, psixologik, akmeologik, kasbiy madaniyatning maxsus turlari bilan chambarchas bog'liq. Uning konstruktiv funktsiyasi kasbiy faoliyat sub'ektlari o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unlashtirish, ularning o'zaro harakatlarini uyg'unlashtirish, samarali kasbiy faoliyatni ta'minlash, keyingi nizolarning oldini olish uchun nizolarga moyil bo'lgan pedagogik muhitni o'zgartirishdan iborat.

O'qituvchining kasbiy faoliyati jarayonida sub'ektiv munosabatlarni ta'minlaydigan shartlar:

- pedagogik jamoada qulay hissiy-psixologik muhitni saqlash;
- ta'lim jarayonida hamkorlikni amalga oshirish;
- kasbiy faoliyatga munosabat o'zining kasbiy va shaxsiy o'sishi manbai sifatida.

Sifatida D.L.Moiseevning ta'kidlashicha, ko'pchilik zamonaviy mahalliy tadqiqotchilar pedagogik faoliyatning intensivligining sabablari ob'ektiv va sub'ektiv omillarga bog'liq deb hisoblashadi. Ob'ektiv omillar deganda vaziyatning tashqi sharoitlari tushuniladi, ya'ni murakkab, intensiv faoliyat sharoitlari (ish kunining ish yuki, yangi qiyin vaziyatlarga duch kelish, intellektual yuklarning ortishi va boshqalar). Subyektiv omillarga insonning kasbiy faoliyatning muayyan qiyinchiliklariga, shu jumladan shaxsiy qiyinchiliklarga haddan tashqari sezgirligini keltirib chiqaradigan shaxsiy xususiyatlar kiradi. (motivatsion, hissiy, ijtimoiy va boshqa xususiyatlar).

N.V.Kuzmina pedagogik qiyinchilik tushunchasini "faoliyatning tashqi omillari ta'sirida yuzaga keladigan va omillarning o'ziga xos xususiyatiga, shaxsning faoliyatga tarbiyaviy axloqiy

va jismoniy tayyorgarligiga bog'liq bo'lgan sub'ektiv zo'riqish, og'irlik, norozilik holati" deb ta'riflaydi. unga munosabat“.

Pedagoglarning kasbiy qiyinchiliklari muammolari bo'yicha keng qamrovli tadqiqot muallifi T.S.Polyakova bunday kontseptsyani muayyan faoliyatni amalga oshirish zarurati va ushbu amalga oshirishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi o'rtasidagi qarama-qarshilik ifodasi sifatida belgilaydi.

Shunday qilib, qiyinchiliklar quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- ish sharoitlari;
- faoliyatga bo'lgan ehtiyoj va o'qituvchining faoliyatga tayyorlik darajasi o'rtasidagi ziddiyat;
- pedagogik vaziyat va uni bilish jarayoni o'rtasidagi ziddiyat;
- sub'ekt tomonidan faoliyatda natijaga erishish mumkin emasligini aniqlash.

E.M.Semenova: “Pedagogik faoliyatning intensivligini tahlil qilganda “tashqi” va “ichki” omillar dialektikasini, ob'ektiv va subyektiv sabablarning birligini hisobga olish zarur deb ta'kidlaydi. Keskin vaziyatning inson faoliyatiga ta'siri nafaqat vazifaning xususiyatiga, tashqi muhitga, balki uning individual xususiyatlariga, xulq-atvor motivlariga, tajribasi, bilimi, ko'nikmalari, asab tizimining asosiy xususiyatlariga ham bog'liqdir”.

Shuni ta'kidlash kerakki, konfliktologiya madaniyati sohasidagi bilimlarni egallash ushbu bilim va ko'nikmalarni konfliktlarni boshqarish uchun zarur bo'lgan samaradorlik bilan qo'llash imkonini beradigan shaxsiy va kasbiy fazilatlarni rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq. Shubhasiz, bu insonning tabiat, odamlar dunyosi, madaniyat olami, o'z ichki dunyosi bilan to'liq va ijobiy munosabatda bo'lishga psixologik tayyorligini rivojlantirishni nazarda tutadi. Ya'ni, M.V.Klimenskix, hayotiy tajribani to'plash jarayonida shaxs doimiy ravishda individual psixologik madaniyat darajasini oshiradi, bu shaxsning konfliktologik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bo'lajak pedagoglarni konfliktologik kompetenbsiyalarini rivojlantirishni pedagogik-psixologiki xususiyatlarini asoslashda ular faoliyat olib boradigan maktabdagi konfliktlar tipologiyasini o'rganish maqsadga muvofiq.

Maktab konfliktlarining tipologiyasi xilma-xil bo'lib, quyidagi konflikt turlari bilan ifodalanadi: bolalar o'rtasida; bola, bolalar - o'qituvchi; bolalar - ma'muriyat; o'quvchilar o'rtasida; o'qituvchi - ota-onalar; o'qituvchi - ma'muriyat; ota-onalar o'rtasida; ota-onalar ma'muriyatdir [80, b.190].

Maktabdagi mojarolarning asosiy sabablari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish odatiy holdir: - etakchilik uchun kurash (bolalar, o'quvchilar, ota-onalar o'rtasida);

- bolalarni, ota-onalarni o'quvchilar, o'quvchilarni ma'muriyat tomonidan kamsitish va boshqalar;
- bolalar/kattalarning maktabdagi muvaffaqiyati;
- maktab o'quvchilari / o'quvchilarining moddiy imkoniyatlari ;
- bolalar taraqqiyotini baholash;
- pedagogik tajriba, tajriba, o'qituvchining professor-o'quvchilar tarkibidagi o'rni, o'qitiladigan fanlarning ahamiyati;
- maktab hayotini qat'iy tartibga solish, nazorat qilish shakllari;

- ta'lim muassasasining tarkibiy va funktsional muammolari;
- noto'g'ri boshqaruv uslubi;
- axloqiy me'yorlarni buzish va boshqalar.

Tadqiqotchilar (L.M.Mitina, M.M.Rybakova) pedagogik faoliyatning keskin vaziyatlariga murojaat qiladilar:

- sinfda o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar holatlari (intizom va xulq-atvor qoidalarini buzish, kutilmagan ziddiyatli vaziyatlar, itoatsizlik, o'qituvchining talablariga e'tibor bermaslik, "ahmoqona" savollar va boshqalar);

- hankasblar va maktab ma'muriyati bilan munosabatlarda yuzaga keladigan vaziyatlar (fikrlarning keskin farqlari, topshiriqlarni ortiqcha yuklash, o'quv yukini taqsimlashdagi nizolar, o'quv ishlarini ortiqcha nazorat qilish, maktabda noto'g'ri o'ylangan yangiliklar va boshqalar);

O'qituvchi va o'quvchilarning ota-onalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar holatlari (o'qituvchi va ota-onalar tomonidan talabani baholashdagi farqlar, ota-onalarning bolalarni tarbiyalash jarayoniga e'tiborsizligi va boshqalar). Stressli omillarning noqulay ta'siri o'qituvchiga ikki tomonlama stressni keltirib chiqaradi: axborot stressi (axborotning haddan tashqari yuklanishi, oqibatlar uchun yuqori darajada mas'uliyat bilan tez qaror qabul qilish zarurati) va hissiy stress (hissiy siljishlarning paydo bo'lishi, faoliyat xarakteridagi o'zgarishlar, xatti-harakatlarning buzilishi).

Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda "O'qituvchining kasbiy standarti" talablarini hisobga olgan holda, ziddiyatli vaziyatlarda o'qituvchining xatti-harakati uning shaxsiy xususiyatlariga bog'liqligini anglash kerak. Kurochkina va boshqa mutaxassislar, xususan, I.I.Rydanovning fikriga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilar orasida yaxshi niyat, ishonch va boshqalarni so'zsiz qabul qilishni rivojlantirish uchun maqsadli ish pedagogik nizolarning oldini olish va konstruktiv hal qilish uchun asos sifatida zarurdir.

Shunga ko'ra, o'qituvchining konfliktologik tayyorgarligi kasbiy nizolarni idrok etish va kasbiy nizolar sharoitida kasbiy funktsiyalarni keyinchalik amalga oshirish uchun zarur bo'lgan maxsus, kasbiy yo'naltirilgan konfliktologik bilimlarni o'zlashtirish va ulardan foydalanish bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, o'qituvchining kasbiy konfliktologik tayyorgarligi nafaqat ta'lim muhitidagi nizolarni oldini olish va hal qilish ko'nikmalari, balki talabalar o'rtasida konfliktologik kompetentsiyani shakllantirish bilan ham tavsiflanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://asianforum.uz/uz/menu/mechanisms-for-implementing-state-youth-policy-in-foreign-countries>
2. L. S.Vygotskiy, To'plangan ishlar: psixikaning rivojlanish muammosi [Matn] / L. S. Vygotskiy. - M. : Oliy maktab, 1996. - 345 b.
3. B.S.Gershunskiy, Pedagogik prognostika: metodologiya, nazariya, amaliyot [Matn] / B.S. Gershunskiy. - M.: Pedagogika, 2006. - 292 b.
4. D. M.Grishin, Sinf o'qituvchisi va o'quvchisiga yordam berish uchun [Matn] / D. M. Grishin. - M. : Yangi hayot, 2017. -108 b.
5. N. V.Grishina, Mojarolar psixologiyasi [Matn] / N. V. Grishina. - Sankt-Peterburg. : Piter, 2010. - 464 p.